ДОКУМЕНТИ ЗА ДАНЪЧНИТЕ И ДРУГИ ПРИНУДИТЕЛНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА СМОЛЯНСКО И СЪСЕДНИТЕ ОБЛАСТИ ОТ XVII В.

Стефан Андреев

Обект на настоящата публикация представляват османотурски документи, свързани с данъчното облагане и принудително изкупуване на храни от Смолянско, Беломорието и Тракия. Голяма част от тях разкриват задълженията на населението към фиска под формата на извънредни данъци, събирани в натура или паричен еквивалент, първоначално за нуждите на войската по време на война, а впоследствие превърнати в ежегодни налози. Останалите документи се отнасят до принудителното изкупуване на храни и добитък, предназначени за продоволствие на войската по време на военни действия. Представени в дословен превод, те допринасят за по-пълното разкриване на някои финансови задължения на населението в рамките на общата данъчна система.[1]

Документите са десет на брой и обхващат значителен период от време, а именно от 1607 до 1692 г. Част от тях произхождат от Дефтерхането (Финансовото министерство), други от частни лица, а един от султанската канцелария. Всички се съхраняват в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Кирил и Методий“.

[1] Вж. Б. Цветкова. За стопанския облик и за феодалните задължения на някои селища в Родопите и прилежащите райони през XV—XVII в. — Родопски сборник, С., БАН, 1965, с. 41—59; Стр. Димитров. Документи за икономическото положение на населението в Смолянско през XVII—XIX в. Пак там, с. 325—333.

I

Събиране на нузула, данъка върху овцете и някои наеми от казите Ахъ челеби, Йенидже Карасу, Чаглаик и Гюмюлджине[2]

От задължението на бившия емин Ахмед ефенди, секретар в дефтерихакани[3] [са внесени] посредством неговия човек Исмаил бей 56 000[4] акчета[5], от сумите за [данъка] нузул[6] в пари, [данъка] върху овцете, наем за кораби и наем за лицата, работещи с товарния добитък от споменатите кази за 1013 година[7], които [са били] извън регистъра и по време на записването са излезли наяве.

Съгласно собствения му регистър [данъците и наемите] са прибавени към ханетата авариз[8].

Постъпила [сума] в държавното съкровище на втория [ден] от благословения месец рамазан 1015 година[9], от събраните пари от Негово превъзходителство везира Ахмед паша.

От задължението на мевляна[10]...[11] кадия на Йенидже Карасу[12], спадащо към ливата[13] Паша[14], [са внесени] 11 500 [акчета] от паричната равностойност на [данъка] нузул и [данъка] върху овцете от споменатата каза за 1013 година.

От задължението на мевляна ... кадия на Чаглаик[15], спадащ към ливата Паша, [са внесени] 19 000 [акчета] от паричната равностойност на [данъка] върху овцете от споменатата каза за 1013 година.

---

[2] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/1, л. 1. Представлява добре запазен лист с размери 13,5/9,8 см.

[3] Управление, което се занимавало с регистрацията на владенията и доходите от тимарите, зеаметите и хасовете, на мюлковете и вакъфите, отразявало извършващите се с тях промени и издавало разписки.

[4] Сумата 56 000 акчета е част от финансовото перо от 91 600 акчета.

[5] Акче — дребна сребърна монета, сечена за първи път при султан Орхан и считана дълго време за основна монетна единица на Османската империя. Постепенно стойността на акчето спадала и то се превърнало в съставна част на по-едри монетни единици — парата, а по-късно гроша. Три акчета съставяли една пара, а четиридесет пари или сто и двадесет акчета—един грош. Вж. А. Б ы к о в. Монеты Турции XIV—XVII вв. Ленинград, 1939.

[6] Данък, събиран първоначално в натура, най-често във връзка с нуждите на войската във военно време. Впоследствие нузулът се превърнал в ежегоден данък, събиран в натура или пари, а по-късно само в пари под наименованието бедел- и нузул. Облагането се извършвало по ханета. Вж. Б. Ц в е т к о в а. Извънредни данъци и държавни повинности в българските земи под турска власт. С., БАН. 1958. с. 35—39.

[7] 30. V. 1604 — 18. V. 1605 г.

[8] Данъчна единица, която се вземала като основа при разпределението и събирането на аваризa, бедел-и нузул и други подобни на тях данъци. Съществувала половина, третина и четвъртина от тази облагателна единица.

[9] 1. I. 1607 г.

[10] Титла, присвоявана от висши мюсюлмански духовни лица и учени.

[11] Имената на кадиите не са отбелязани.

[12] Дн. гр. Генисея, Ксантийско — Гърция.

[13] Лива — административна териториална единица — окръг.

[14] Този санджак обхващал района на София, Пловдив, Одрин, Елхово, Родопите, Беломориего, Костур и долината на р. Вардар.

[15] Дн. с. Чайлик (бившо Чеглаик), Кавалско — Гърция.

От задължението на мевляна ... кадия на селата на Ахъ челеби[16], спадаща към ливата Паша, [са внесени] 4500 [акчета] от паричната равностойност на [данъка] нузул и [данъка] върху овцете от споменатата каза за 1013 година.

От задължението на мевляна ... кадия на Гюмюлджине[17], спадаща към ливата Паша, [са внесени] 21 000 [акчета] от паричната равностойност на [данъка] нузул и [данъка] върху овцете от споменатата каза за 1013 година.

[Бележки върху документа]:

[1]. Основна сума — 91 600 [акчета].[18]

[2]. [Сумите] нанесени в [регистъра] по задълженията.

II

Събиране на нузула от казата Ахъ челеби[19]

Ваше величество, честит и великодушен мой султан — бъдете жив и здрав!

Молбата на Вашия покорен слуга е следната:

Нузулът в пари от казата Ахъ челеби, пресметнат за 1070 година[20], [определен за закупуване] на дърва, е отдаден на Вашия слуга. Тъй като държавното събиране е приключено, [сметката ми] е закрита. Сега, съгласно фермана се намаляват по сто акчета на хане[21].

Моля от моя милостив султан да се издаде свещена заповед, да ми се върнат [дадените] в повече мои пари.

Впрочем заповедта принадлежи на моя султан.

[Подпис]: Вашият покорен слуга — Рамазан, ага[22] в Истанбул.

Завършено.

[Бележки върху документа]:

[1]. [Да се направи справка] на съответното място.

[2]. Ханета за данъка нузул в пари в казата Ахъ челеби за 1070 година, възложен на Рамазан, ага в Истанбул — 338 по 600 [акчета] — 202 800 акчета.

---

[16] Смолянско Ахъ челеби бил придворен лекар на Баязид II, от когото получил големи владения в Родопите и които по-късно той превърнал във вакъф. Впоследствие вакъфираните владения били оформени в отделна административна единица, получила неговото име. Казата обхващала централните и южните райони на сегашния Смолянски окръг и малка територия от днешна Гърция.

[17] Дн. гр. Комотини, Гърция.

[18] Всички бележки върху документите са направени в различните канцеларии на Дефтерхането.

[19] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/1, л. 2. Представлява добре запазен лист с размери 20/14 см.

[20] 18. IX. 1659—5. IX. 1660 г.

[21] Данъчна единица, която се вземала като основа при разпределението и събирането на джизието, авариза, бедел-и нузул и други държавни данъци. Съществувала половина, третина и четвъртина от тази облагателна единица.

[22] Офицерски чин във войската; титла, давана на влиятелни лица.

Факсимиле на док. II

Съгласно фермана, на всяко хане е направен отбив по 100 акчета —
33 800 акчета
169 000 акчета

От тях: предадени в държавната каса на 11 джемази юл евел 1069 година[23], чрез Рамазан, ага в Истанбул — 202 885 [акчета].

За уреждане [на дадените] в повече — 33 885 [акчета].

Записано в регистъра, съобразно с изложеното.

Заповедта принадлежи на моя султан.

(Нечетлив подпис).

[3]. Да се напише [документ] за издължаване.

[4]. Издадено е тезкере[24] [за написване на документ] за издължаване. 10 рамазан 1069 година[25].

[На гърба на документа]:

10 рамазан 1069 година.

—202 885 [акчета]

169 000 [акчета

33 885 [акчета]

III

Събиране на сюрсата от казите Ахъ челеби и Тимур хисаръ[26]

Ваше величество, честит мой султан — бъдете жив и здрав!

Моля [Вашата] свещена заповед да ми се дадат запод и списък за събирането на паричната равностойност на данъка сюрсат[27] от казите Ахъ челеби и Тимур хисаръ[28].

[Подпис]: Вашият покорен слуга Ебу Бекир.

[Бележки върху документа]:

[1]. [Да се направи справка] на съответното място.

[2]. От прихода от цената на провизиите, [под формата на данъка] сюрсат в пари от споменатите кази за 1070 година[29]:

от казата Тимур хисаръ — 187 520 акчета

от казата Ахъ челеби — 139 400 акчета

[Общо]: 326 920 акчета

---

[23] 4. II. 1659 г.

[24] Концепт; свидетелство, разписка.

[25] 1. VI. 1659 г.

[26] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/1, л. 3. Представлява добре запазен лист с размери 14,8/10 см.

[27] Данък, събиран първоначално в натура за нуждите на войската по време на война, превърнат постепенно в ежегоден налог. Най-често били събирани пшеница, брашно, ечемик, царевица, добитък , дърва и др., а по-късно техният паричен еквивалент под наименованието бедел-и сюрсат. Облагането се извършвало по ханета. Вж. Б. Цветкова. Цит. съч., с. 67—75.

[28] Дн. гр. Сидирокастрон (Валовища), Гърция.

[29] 18. IX. 1659—5. IX. 1660 г.

Записано в регистъра, съобразно с изложеното.
[3]. Да се връчи заповед [и] списък за събирането [на данъка].
[4]. 2 реби юл ахър 1070 година.[30]
[На гърба на документа]:
2 реби юл ахър 1070 година.

IV

Събирането на нузула от казата Ахъ челеби[31]

Препис от 3 реби юл ахър 1076 година[32].

От задължението на Сюлейман ефенди, емин по ечемика, [са внесени] от него за нуждите на императорската конюшна 20 000 [акчета], от сумата за данъка нузул в пари за 1076 година[33] от казата Ахъ челеби, спадаща към ливата Паша.

(Нечетлив подпис).
[Бележки върху документа]:
[1]. Осчетоводено е.
[2]. Зарегистрирано е.

V

Събиране на нузула от казата Ахъ челеби[34]

Препис от 3 реби юл ахър 1076 година.

От задължението на Сюлейман ефенди, емин по ечемика, [са внесени] чрез него за нуждите на императорската конюшна 13 400 [акчета][35], от сумата за данъка нузул в пари за 1076 година от казата Ахъ челеби, спадаща към ливата Паша.

(Нечетлив подпис).
[Бележки върху документа]:
[1]. Осчетоводено е.
[2]. Зарегистрирано е.

---

[30] 17. XII. 1659 г.

[31] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/1, л. 4. Представлява леко оръфан лист с размери 15,4/9,6 см.

[32] 13. X. 1665. г.

[33] 14. VII. 1665—3. VII. 1666 г.

[34] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/1, л. 5. Представлява леко оръфан лист с размери 15,4/9,6 см.

[35] Въпросните 13 400 акчета заедно със сумата 20 000 акчета, отбелязана в предишния докумен, са суми от едно общо приходно перо. Двете вноски са направени на една и съща дата, но са регистрирани поотделно.

VI

Събиране на авариза от казата Ахъ челеби[36]

Препис от първия ден на месец зилкааде 1080 година[37].

От задължението за [данъка] авариз[38] [под формата] на макту[39] са внесени чрез Мехмед ефенди 50 000 [акчета] от сумата за [казата на името] на покойния лекар Ахъ челеби за 1080 година[40].

От споменатите акчета [с пълна стойност] — 49 300 [акчета].

От разлика в курса — 700 [акчета].

49 300 [акчета]
700 [акчета]
50 000 [акчета]

(Нечетлив подпис).

[Бележки върху документа]:

[1]. Осчетоводено е.

[2]. Зарегистрирано е.

[На гърба на документа]:

зилкааде 1080 година.[41]

VII

Събиране на сюрсата от казите Ахъ челеби, Чирпан и Йенидже Късълагач[42]

Препис от 29 рамазан 1084 година.[43]

От задължението за [данъка] сюрсат в пари [е внесена] чрез Емир челеби, секретар в мевкуфата[44] сумата 100 940 акчета.

[Това е част] от сумата за казите Ахъ челеби, Чирпан и Йенидже Късълагач[45] за 1085 година[46].

(Нечетлив подпис).

---

[36] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ $^{1}/_{1}$, л. 6. Представлява добре запазен лист с размери 14,8/9,8 см.

[37] 23. III. 1670 г.

[38] Данък, събиран първоначално при извънредни случаи и войни, а по-късно превърнат в ежегоден налог, събиран според нуждите в натура или пари. Облагането се извършвало по ханета. Вж. Б. Цветкова. Цит. съч., с. 19—35.

[39] Глобално определена сума срещу известен данък или група данъци.

[40] 1. VI. 1669—20. V. 1670 г.

[41] 23. III—21. IV. 1670 г.

[42] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/1, л. 7. Представлява добре запазен лист с размери 15,3/10 см.

[43] 7. I. 1674 г.

[44] Мевкуфат — служба в Дефтерхането, която водела сметка за онези приходи, които се смятали за безстопанствени в момента и следвало да се приберат в полза на държавата.

[45] Дн. гр. Елхово.

[46] 7. IV. 1674—27. III. 1675 г.

Факсимиле на док. VII

[Бележки върху документа]:
[1]. Издадена е квитанция.
[2]. Зарегистрирано е.

VIII

Изоставане в събирането на авариза и нузула от казата Ахъ челеби и сюрсата от казите Чаглаик, Берекетлу и Кавала[47]

Заповед до кадиите на Ахъ челеби, Чаглаик, Берекетлу[48] и Кавала, до кетхуда йерите[49], до йеничерските сердари[50], до служебните лица на аяните[51] на вилаета[52].

До моето императорско знание е донесено, че се отлага и изостава и до този момент не са събрани авариза и нузула в пари от казата Ахъ челеби и сюрсата в пари от казите Чаглаик, Берекетлу и Кавала, които се полагат за 1088 година.[53] Впрочем преди известно време на мубашира[54] е била връчена заповед и списък [за събирането на сумите] от авариза, нузула и сюрсата в пари от споменатите кази. Съгласно тях, да наредите събирането [да се извърши] по спешност. Да се предпазвате до крайност от отлагане, изоставане, немарливост и небрежност. За в бъдеще да наредите да не се допуска извинение и противене на нито едно лице.

В този смисъл да се ускори написването на свещена заповед съгласно закона. Заповед.

[Бележки върху документа]:

[1]. Да се впише.

[2]. Издадено е тезкере [за написване] на свещена заповед. 12 реби юл ахър 1088 година[55].

[На гърба на документа]:

12 реби юл ахър 1088 година.

---

[47] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/1, л. 8. Представлява добре запазен лист с размери 14,4/10,1 см.

[48] Дн. с. Дагон, Кавалско — Гърция.

[49] Кетхуда йери — лице, което уреждало работите на еничарския корпус с местните власти на местата, гдето имало еничари; название на офицер от еничарския корпус.

[50] Сердар — еничарски началник в казите, назначаван от еничари-агасъ (началник на еничарския корпус).

[51] Аян (аянин) — почетна изборна длъжност в градовете, която заемали местни, влиятелни турци. Същите следели за точното изпълнение на правителствените разпоредби.

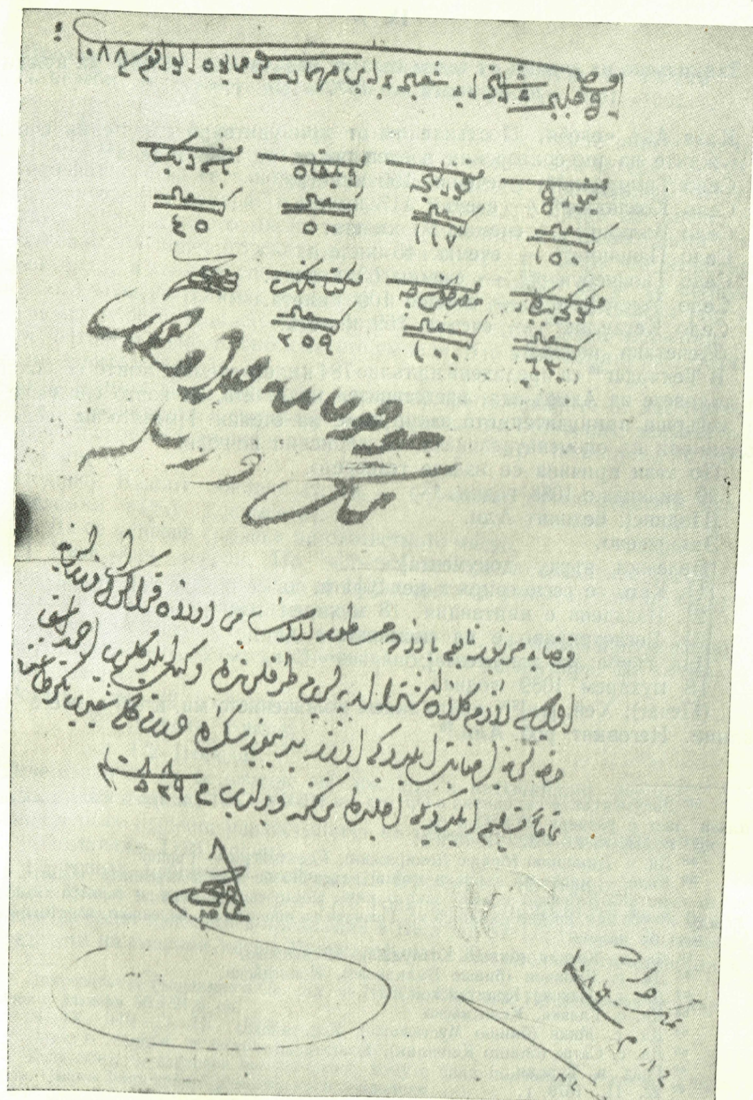
[52] Вилает — административна териториална единица — област.

[53] 6. III. 1677 — 22. II. 1678 г.

[54] Чиновник, снабдяван със заповед и натоварван от страна на държавата с извършването на някаква временна задача.

[55] 14. VI. 1677 г.

Факсимиле на док. VIII

Факсимиле на док. IX

IX

Закупуване на ечемик от седем села на казата Ахъ челеби за нуждите на армията от 1677—1678 г.[56]

Каза Ахъ челеби. Постъпления от принудително изкупения ечемик за нуждите на императорския военен поход от 1088 година[57].

Село Тимурджи[58] — ечемик 150 килета.[59]

Село Козлидже[60] — ечемик 117 килета.

Село Вълкан[61] — ечемик 50 килета.

Село Пашавик[62] — ечемик 45 килета.

Село Гьокчебунар[63] — ечемик 63 килета.

Село Мустафаче[64] — ечемик 100 килета.

Село Кетанлик[65] — ечемик 259 килета.

(Нечетлив подпис).

В Текирдаг[66] са предадени напълно 784 килета ечемик, които се полагат за дяловете на Ахмед ага, представител на селата, от които следваше да се извърши принудителното изкупуване на ечемик. Имената на [селата], подчинени на споменатата каза, са записани по-горе.

По тази причина се издаде тезкерето.

29 зилхидже 1088 година.[67]

[Подпис]: бедният Али.

Завършено.

[Бележки върху документа]:

[1]. Като се регистрира в мевкуфата, да се издаде квитанция.

[2]. Издадена е квитанция. 18 мухарем 1089 година.[68]

[3]. Регистрирано е на споменатата дата.

[На гърба на документа]:

18 мухарем 1089 година.

(Печат): Хей, [ти][69], който знаеш положението ми, в теб е моето упование. Неговият роб Али.[70]

---

[56] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/2. Представлява добре запазен лист с размери 20,8/13,3 см.

[57] 6. III. 1677 — 22. II. 1678 г.

[58] Дн. с. Димарион (бившо Демирджик), Ксантийско — Гърция.

[59] Киле — мярка за зърнени храни, различна по обем в отделните области. Найчесто било употребявано истанбулското киле, което според вида на зърното варирало между 18—20 оки, средно около 25 кг. Познати са още серско, балчишко, караферийско и др. видове килета.

[60] Дн. с. Котили (бившо Козлуджа), Ксантийско.

[61] Дн. с. Емонион (бившо Вълканово), Ксантийско.

[62] Дн. с. Пахни, Ксантийско.

[63] Дн. с. Главки, Ксантийско.

[64] Дн. с. Мики (бившо Муставчево), Ксантийско.

[65] Дн. с. Сатре (бившо Кетенлик), Ксантийско.

[66] Град в Турция.

[67] 22. II. 1678 г.

[68] 12. III. 1678 г.

[69] Касае се за Аллах.

[70] Текстът на печата е на арабски език.

X

Продоволствено снабдяване на войските с добитък от казата Ахъ челеби, за нуждите на императорския доход от 1691—1692 г.[71]

Ваше Величество, великодушен [мой султан — бъдете жив и здрав!]

[Пишат Ви] Вашите слуги — бедняците от казата Ахъ челеби.

Заповядано е да се изнесат от казата ни [през 1103 година][72] 67 1/2 говеда, които да се закарат и предадат в Белград. Умряха 29 говеда. За умрелите на споменатото място говеда се доложи. Съгласно иляма[73] на кадъ-аскера[74] на императорската армия ни се връчи препис от регистъра на мевкуфата, в смисъл споменатите 29 умрели говеда да не се събират повторно. Съгласно [иляма] се издаде и свещен ферман, в смисъл [те] да не се искат повече. Понастоящем, [през] тази година дойде мубашир, за да събере [говеда], вместо споменатите умрели. [По този начин] нас, бедняците ни притесняват.

Молбата ни е да се действува, съгласно притежаваните от нас препис издаден] от мевкуфата и свещен ферман, като не ни безпокоят, заявявайки ни, че ще ги съберат [отново] и да се направи деркенар[75] по въпроса на съответното място.

[Подпис]: Вашите покорни слуги — бедняците от споменатата каза.

[Бележки върху документа]:

[1]. Да се направи справка на съответното място.

[2]. Каза Ахъ челеби. По задължение на споменатата каза, за [нуждите] на императорския поход от 1103 година са изнесени говеда. За превоз в Белград 67 1/2 говеда.

Получени от Мехмед ефенди, главен касапин, съгласно документ подпечатан от самия него 35 говеда. Заповядано да се регистрира. 23 зилкааде [1] 103 година.[76]

Остатък: 32 1/2 [говеда]

29 [умрели говеда]

3 1/2 [говеда]

Осчетоводи се на основание на доклада и височайшия ферман. 14 зилхидже 1103 година.[77]

Определи се парична равностойност на основание на височайшия ферман. 14 зилхидже 1103 година.

3 1/2 говеда, [единична] стойност 10 [гроша] — 35 [гроша].

Съобразно с изложеното през 1103 година, от споменатата каза е заповядано да бъдат изнесени и прекарани в Белград 67 1/2 говеда. 35 говеда са предадени на главния касап Мехмед ефенди. 29 говеда са осчетоводени

---

[71] Документът се съхранява в Ор. отд. на НБКМ, СМЛ 1/3. Представлява реставриран лист с размери 30,2/21,5 см.

[72] 24. IX. 1691—11. IX. 1692 г.

[73] Илям — съдебно донесение.

[74] Кадъ аскер — върховен военен съдия, комуто били подчинени и всички кадии по места. Същите били двама: румелийски и анадолски.

[75] Справките и резолюциите са отбелязани върху дясното бяло поле на документа.

[76] 6. VIII. 1692 г.

[77] 27. VIII. 1692 г.

Факсимиле на док. X

на основание на височайшия ферман. Понеже остават 3 1/2 говеда, за събирането на тяхната парична равностойност е издадена свещена заповед. Записа се в регистъра.

Заповедта принадлежи на Негово превъзходителство моя честит султан. 25 реджеб 1104 година.[78]

(Нечетлив подпис).

[3]. Съгласно деркенара [да се издаде] заповед от малието[79], съобразно с условията. Заповед.

Вярно.

[4]. Зарегистрирано е 26 реджеб [1]104 година.[80]

[5]. Издадено е тезкере за [написване] на заповед.

[На гърба на документа]:

26 реджеб 1104 година.

---

[78] 1. IV. 1693 г.

[79] Малие — бюро в Дефтерхането.

[80] 2. IV. 1693 г.

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Проблемна комисия за изучаване миналото, бита и културата на населението в Родопите

РОДОПСКИ СБОРНИК

ТОМ III

Под редакцията на чл.-кор. ХР. ХРИСТОВ, доц. П. Петров
и ст. н. сътр. СТР. ДИМИТРОВ

София · 1972

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ